

Upphovsrättens ABC

1. Vad är upphovsrätt?

Upphovsrätt är ett skydd för skapande arbete. Filmer, musik, böcker eller serietidningar har alla upphovsmän. Upphovsrätten ger upphovsmannen ensamrätt att bestämma över sitt eget verk – resultatet av skapande arbete.

Upphovsmannen har rätt att bestämma vad han eller hon gör med sitt verk, exempelvis om verket ska säljas eller inte säljas och i så fall till vilket pris. Upphovsmän tjänar på att sälja verken och rätten att använda verken. Upphovsrätten är en förutsättning för att man ska kunna leva på skapande arbete och att nytt innehåll ska kunna skapas.

2. Vad skyddar upphovsrätten?

Upphovsrätten skyddar skriftliga, muntliga eller konstnärliga verk – resultatet av ett självständigt och originellt intellektuellt skapande arbete. Upphovsrätten skyddar verkets utseende och uttryckssätt. Skyddet är inte beroende av verkets användningsändamål eller konstnärliga kvalitet. Inte heller tekniken med vilken verket har skapats eller materialet som det har skapats av påverkar skyddet. Upphovsrätten skyddar till exempel böcker, artiklar, kompositioner, ritningar, målningar, pjäser, filmer, tv-program, datorprogram, kartor och byggnader.

3. Hur uppstår upphovsrätten?

Upphovsrätten uppkommer automatiskt samtidigt som verket. För att omfattas av skyddet måste verket överskrida tröskeln för att betraktas som ett verk, dvs. vara originellt och självständigt. Ifall verkströskeln har överstigits fastställs från fall till fall.

Det krävs inga formaliteter, såsom registrering eller användning av ©-märket, för att verket ska skyddas av upphovsrätten.

4. Vem får upphovsrätten?

Den person som har skapat ett verk äger alltid upphovsrätten. Upphovsmannens ålder saknar betydelse, vilket innebär att även en minderårig kan vara upphovsman enligt upphovsrättslagen. Upphovsmannen kan helt eller delvis överlåta sin upphovsrätt till någon annan, till exempel en läroanstalt eller förläggare. Det är inte fastställt hur överlåtelsen ska ske, men ett skriftligt avtal är att rekommendera. Upphovsrätten kan även överlåtas som arv eller med testamente.

Att man äger ett exemplar av ett verk, såsom en bok, en filmupptagning eller en tavla, innebär inte att man även innehar upphovsrätten till verket.

UPPHOVSRÄTTEN SKYDDAR INTE

Informationen, idén, temat, intrigen eller strukturen i verket skyddas inte. De får fritt användas, så länge uttryckssättet inte kopieras.

VEM ÄR RÄTTSSINNEHAVARE?

Rättsinnehavaren är den som innehar rättigheterna enligt upphovsrättslagen. Rättsinnehavaren kan vara verkets ursprungliga upphovsman, exempelvis en författare, läroboksförfattare, sångtextförfattare, kompositör eller regissör.

Rättsinnehavaren kan även vara den som upphovsmannen överlåtit sin upphovsrätt till, såsom en förläggare, en producent, ett företag eller en läroanstalt. Ofta innehas upphovsrätter av såväl upphovsmannen som förläggaren.

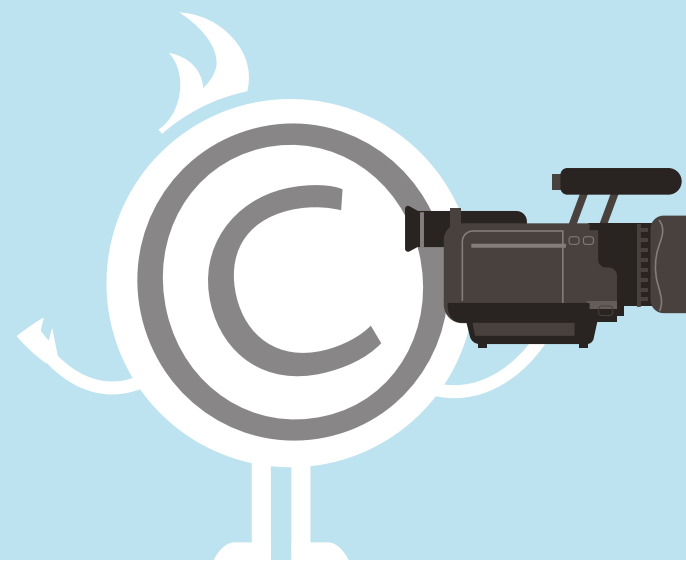

5. Hur länge gäller upphovsrätten?

Upphovsrätten gäller under upphovsmannens levnadstid och 70 år efter hans eller hennes dödsår. Då ett verk har flera upphovsmän, vilket är vanligt när det gäller exempelvis filmer, räknas skyddstiden från det år då den sista upphovsmannen avlidit.

6. Vad är närstående rättigheter?

I upphovsrättslagen skyddas även vissa rättigheter som påminner om upphovsrätten. Dessa kallas närstående rättigheter. Exempel på närstående rättigheter är utövande konstnärers rättigheter, ljudproducenters och filmproducenters rättigheter, katalog- och databasskydd, radio- och tv-företags rättigheter, rättigheter till fotografier och nyhetsskydd. De närstående rättigheterna skyddar exempelvis framföranden av verk,

ljudupptagningar, filmupptagningar och fotografier. Även för att använda och kopiera dem behövs tillstånd av rättsinnehavaren. Skyddet för de närstående rättigheterna uppkommer automatiskt samtidigt som en inspelning eller ett framförande skett, ett fotografi tagits eller ett annat arbete gjorts.

Den mest betydande skillnaden mellan de närstående rättigheterna och upphovsrätten gäller skyddstidens längd. För att få närstående rättigheter förutsätts inte att kravet på självständighet och originalitet uppfylls.

Skyddet för de närstående rättigheterna är vanligtvis 50 år efter inspelnings-, framförande-, produktions- eller sändningsåret eller året då ett fotografi tagits. Skyddet av ljudinspelningar förlängs till 70 år räknat från den första gången ljudinspelningen publicerades, om detta skedde inom 50 år efter framförandet. Skyddet för en inspelning eller ett framförande är alltid minst 50 år efter inspelningen eller framförandet.

7. Vilka rättigheter får upphovsmannen?

Upphovsrätten utgörs av ekonomiska och moraliska rättigheter. Upphovsmannen har ensamrätt att bestämma om det får tillverkas exemplar av hans eller hennes verk och om verket får göras tillgängligt för allmänheten. Att göra ett verk tillgängligt för allmänheten är exempelvis att bjuda ut verksexemplar till försäljning, uthyrning eller utlåning eller att distribuera verket i ett datanätverk. Upphovsmannen har även rätt att bestämma om verket får ändras, översättas till ett annat språk, återges inom en annan litteraturgenre eller en annan konstform, eller genomföras på ett annat sätt.

Upphovsmannen kan överlåta sina ekonomiska rättigheter helt eller delvis. De moraliska rättigheterna kan inte överlåtas. De förblir upphovsmannens, även om de ekonomiska rättigheterna helt har överlåtits.

Upphovsrätt

EKONOMISKA RÄTTIGHETER

tryggar upphovsmannens förvärvsmöjligheter.

MORALISKA RÄTTIGHETER

skyddar upphovsmannens heder.

FRAMSTÄLLNING AV EXEMPLAR

innebär exempelvis att trycka, digitalisera, fotokopiera eller på annat sätt duplicera ett exemplar av ett verk. Såväl kopiering med penna som skanning av material är framställning av verksexemplar.

TILLGÄNGLIGGÖRANDE FÖR ALLMÄNHETEN

Sker exempelvis när en komposition framförs på en konsert, en film visas på en biograf, ett fotografi läggs upp på en hemsida eller ett exemplar av en bok bjuds ut till försäljning i en bokhandel.

NAMNGIVNINGSRÄTT

betyder att upphovsmannens namn måste anges enligt god sed när ett verk används offentligt. Namnet måste exempelvis nämnas då verket framförs offentligt eller på annat sätt görs tillgängligt för allmänheten.

RESPEKTRÄTT

betyder att verket inte får ändras på ett sätt som kränker upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller originalitet. Verket får inte heller göras tillgängligt för allmänheten i ett sammanhang eller på ett sätt som är kränkande.

OFFENTLIG ÖVERFÖRING

Att överföra ett verk offentligt är till exempel att distribuera det i tv eller radio, att distribuera det på begäran eller s.k. distribuering på beställning samt att distribuera det i ett datanät, till exempel att ladda upp en bild på nätet eller lägga upp ett verk för allmän beskådan.

OFFENTLIGT FRAMFÖRANDE

Offentligt framförande innebär att ett verk framförs för en närvarande publik, till exempel vid en konsert, på en teater eller vid någon annan tillställning.

DISTRIBUERING AV VERKSEXEMPLAR

Att distribuera verksexemplar till allmänheten är bland annat att bjuda ut verksexemplar, såsom en bok eller en dvd-film, till försäljning, uthyrning eller utlåning eller att på annat vis sprida verksexemplar till allmänheten.

OFFENTLIG VISNING

Offentlig visning är att visa ett verk offentligt utan tekniska hjälpmedel, t.ex. under en konstutställning.

8. Vilken slags användning kräver inte tillstånd?

Privat bruk

Man får framställa några exemplar av ett verk för privat bruk, dvs. för eget och för familjens bruk. Rättsinnehavarna ersätts för enskild kopiering genom kompensationsavgiften.

Kopiering som sker vid läroanstalter räknas inte som sådant privat bruk som avses i lagen, och man måste vanligtvis ha tillstånd för att använda verk i undervisningen. Det är inte tillåtet att kopiera datorprogram eller databaser i digitalt format ens för privat bruk.

Citering

Verk får citeras direkt enligt god sed. Citatet måste ha en saklig anknytning till det verk där citatet används. Citering är tillåtet endast i den utsträckning som är nödvändigt för syftet. Då man citerar ett verk, måste man uppge namnet på verket samt upphovsmannen.

Offentlig visning i undervisning

I undervisningssammanhang får man visa andra publicerade verk än film- och teaterverk. Under lektioner får man exempelvis fritt spela musik från en cd-skiva eller spela instrument, läsa böcker högt eller lyssna på ljudböcker. Det är tillåtet att framföra ett verk offentligt för närvarande publik, dvs. publik som befinner sig i samma utrymme där verket framförs.

9. Läroanstaltslicenser

Flera olika användningslicenser finns tillgängliga eller har redan anskaffats för läroanstalter.

Utbildningsstyrelsen har centraliserat anskaffat **kopieringslicenser** från Kopiosto för småbarnspedagogik, förskolor, grundskolor, gymnasier, avgiftsfri utbildning som leder till en yrkesinriktad grundexamen på yrkesläroanstalter samt för musikläroanstalter som beviljas statsbidrag. Övriga läroanstalter ska skaffa sina egna kopieringslicenser.

Utbildningsstyrelsen har skaffat **licens** från Kopiosto, sändningsföretagen och film- och av-producenternas organisation Audio-visual Producers Finland – APFI **att spela in tv-program** samt att visa inhemska tv-program som finns på YLE Areena och i Arkivet för undervisnings- och forskningsändamål för småbarnsfostran, förskolor, grundskolor, gymnasier och för avgiftsfri utbildning som leder till en yrkesinriktad grundexamen på yrkesläroanstalter.

Kommuner har anskaffat licenser från Teosto och Gramex för **att framföra musik** vid andra kommunala evenemang än i undervisning. Att lagra musik till ett eget verk, t.ex. en video, kräver tillstånd av musikens rättsinnehavare.

Läroanstalterna behöver separata licenser för **att visa filmer**. Licenser för visning av inhemska filmer kan man fråga efter hos APFI och för utländska filmer hos M&M Viihdepalvelu.

Rättsinnehavaren kan ha tillåtit användning av sina egna verk med en **Creative Commons**- eller en annan öppen licens. Sådant material kan användas i enlighet med licensvillkoren.

Mer information om
upphovsrätt och
läroanstalternas licens
finns i Kopiraittila:
www.kopiraittila.fi

Fråga oss om upphovsrätten:
neuvonta@kopiosto.fi
www.kopiosto.fi

På Kopiraittila finns det spelifierade och annat material för undervisningsändamål och inläring av upphovsrättigheter samt undervisningstips, källhänvisningsmodeller och minneslistor för projektarbete.

Välkommen till Kopiraittila!

 @Kopiraittila
 Kopiraittila